

УДК 657.01 (477)

Бессонова Г. П.

bessonova_g_p@pstu.edu , ORCID ID: 0000-0002-5206-719X

доцент кафедри обліку і аудиту,

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено актуальним питанням організації бухгалтерського обліку на підприємствах України. Досліджено сучасний стан і заходи підвищення якості організації бухгалтерського обліку в Україні, виділено можливі напрями вдосконалення організації бухгалтерського обліку в Україні. Зміни законодавства у сфері бухгалтерського обліку, перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності (МСФЗ) зумовили необхідність удосконалення організації бухгалтерського обліку в Україні. Організація бухгалтерського обліку є важливим елементом ефективного функціонування підприємства. Інформаційне забезпечення системи управління має місце на всіх етапах організаційної системи бухгалтерського обліку та є його невід'ємною частиною. Стабільність, прозорість та достовірність інформації – ці завдання передбачають комплексне вирішення керівництвом підприємств таких питань, як кадрове забезпечення, раціональне використання активів, забезпечення мобільності виробництва продукції. Щоб досягти вказаних результатів, необхідно створити умови для організації бухгалтерського обліку господарської діяльності, які б були надійним джерелом інформації для проведення контролю та аналізу.

Організація бухгалтерського обліку – це система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства, здійснення контролю над раціональним використанням виробничих ресурсів. Її призначення – удосконалення та раціоналізація обробки інформації, розподіл робіт між персоналом бухгалтерії, наукова організація праці. Для прийняття правильних управлінських рішень необхідно використовувати дані, які відповідають певним правилам, вимогам та нормам, зрозумілим користувачам. Із цією метою компанія повинна розробити облікову політику, яка підпорядковується потребам внутрішнього управління. Проте менеджери не обмежуються внутрішньою інформацією, а порівнюють її з відповідними показниками подібних компаній, конкурентів чи ділових партнерів. Тому виникає необхідність уніфікувати вимоги до фінансової інформації в рамках галузі, регіону, всієї економічної системи країни, що є стандартизацією бухгалтерського обліку.

Ключові слова: організація бухгалтерського обліку, інформація, стабільність, прозорість, обліковий процес, управління підприємством, міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ).

Bessonova Halyna

bessonova_g_p@pstu.edu , ORCID ID: 0000-0002-5206-719X

Associate Professor at the Department of Accounting and Audit,

Pryazovskyi State Technical University, Mariupol

PROBLEMS OF THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to topical issues of accounting at Ukrainian enterprises. The current state and measures of improving the quality of accounting in Ukraine are studied; possible areas for improving the organization of accounting in Ukraine are identified. Changes in legislation in the field of accounting, the transition to international accounting and financial reporting standards (IFRS) have necessitated improvements in accounting in Ukraine. The organization of accounting is an important element of the effective functioning of the enterprise. Information support of the management system takes place at all stages of the organizational accounting system and is an integral part of it. Stability, transparency and accuracy of information – these tasks provide a comprehensive solution to company management issues such as staffing, rational use of assets, ensuring the mobility of production. To achieve these results, it is necessary to create conditions for the organization of business accounting, which would be a reliable source of information for control and analysis. The organization of accounting is a system of conditions and elements of construction of the accounting process in order to obtain reliable and timely information about the economic activity of the enterprise, control over the rational use of production resources. Its purpose is to improve and rationalize information processing, divide labor between accounting staff, scientific organization of labor. To make the right management decisions, there must be used data that meets certain rules, requirements and regulations that are clear to users. To this end, the company must develop an accounting policy that is subject to the needs of internal management. Nevertheless, managers are not limited to inside information, but compare it with the relevant indicators of similar companies, competitors or business partners.

Therefore, there is a need to unify the requirements for financial information in the framework of the industry, region, the entire economic system of the country, which is a standardization of accounting.

Key words: organization of accounting, information, stability, transparency, accounting process, enterprise management, international financial reporting standards (IFRS).

JEL Classification: M40, G14, M11

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-29-02>

Постановка проблеми. Вітчизняні науковці, які займаються питаннями організації бухгалтерського обліку, спрямовують свій науковий потенціал на вирішення проблем удосконалення всіх етапів його організації. Інформація, яка міститься в бухгалтерських документах та формах звітності, має велике значення у процесі прийняття управлінських рішень. Організація бухгалтерського обліку є важливим елементом ефективного функціонування підприємства. Інформаційне забезпечення системи управління має місце на всіх етапах організаційної системи бухгалтерського обліку та є його невід'ємною частиною. До найбільш значущих чинників організації бухгалтерського обліку можна віднести такі:

1) зовнішні чинники:

– вимоги законодавчо-нормативних документів до організації бухгалтерського обліку, до порядку ведення бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань, а також до підготовки фінансової звітності;

- зміст етичних норм у бухгалтерській професії;
- інформаційні потреби зовнішніх користувачів;

2) внутрішні чинники організації бухгалтерського обліку:

- місія бухгалтерського обліку на підприємстві;
- вимоги керівництва та фінансової служби до структури та змісту бухгалтерської інформації;
- вимоги служби внутрішнього аудиту до вдосконалення облікової роботи на підприємстві;
- економічна доцільність витрат на підготовку і представлення бухгалтерської інформації користувачам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку та проблем організації бухгалтерського обліку в Україні займаються вітчизняні науковці: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.П. Завгородній, А.М. Кузьмінський, Ю.Я. Литвин, С.В. Свірко, В.В. Сопко, В.Ф. Палій, М.С. Пушкар, А.Д. Шмигаль та ін. Зростання значення організації бухгалтерського обліку для підприємств вимагає постійно досліджувати ці проблеми.

Разом із тим, незважаючи на велику досліджувану роботу з проблем організації бухгалтерського обліку в Україні, яку здійснили вказані вчені, зазначимо, що ці питання потребують більш глибокого прикладного опрацювання.

Постановка завдання. Виявити актуальні проблеми організації бухгалтерського обліку в Україні; визначити необхідні заходи і шляхи їх вирішення, а також виявити можливі напрями перспективного розвитку бухгалтерського обліку в Україні з урахуванням використання суб'єктами господарювання МСФЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок організації і ведення бухгалтерського обліку в Україні регламентується Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні за Національними положеннями (стандартами) бухгал-

терського обліку». Основами організації бухгалтерського обліку є:

- безперервність;
- відповідальність;
- самостійність підприємства: у виборі організаційних та методологічних форм обліку, визначенні облікової політики, розробленні форм внутрішньогосподарського обліку, звітності і контролю;
- відповідальність керівника за створення умов для досконалого ведення бухгалтерського обліку;
- відповідальність головного бухгалтера за дотримання встановлених на підприємстві єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку та підготовки фінансової звітності;
- відповідальність за бухгалтерський облік господарських операцій, пов'язаних із ліквідацією підприємства, покладену на ліквідаційну комісію.

Ускладнення і різноманітність господарських процесів, методів управління ними, прискорення процесів надання та обміну інформацією між користувачами та стрімке збільшення інформаційних потоків у процесі економічної діяльності диктують необхідність удосконалення організації виробничих та управлінських процесів, а також організації бухгалтерського обліку на підприємствах та їх оцінки. Для ефективного функціонування економічних суб'єктів необхідним є оперативне надходження об'єктивної, всебічної, повної інформації, що міститься у бухгалтерському обліку, а також удосконалення управління зростаючими інформаційними потоками. Удосконалення системи управління підприємством безпосередньо пов'язано з організацією бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік являє собою інформаційну базу підприємства, що сприяє систематизації виробничої, фінансової, інвестиційної та інноваційної діяльності для управління, контролю, планування й аналізу. Таким чином, бухгалтерська інформація виступає важливим інструментом. До бухгалтерської інформації традиційно пред'являються такі вимоги прийняття раціональних і ефективних управлінських рішень, як своєчасність, об'єктивність, достовірність, доречність, надійність, порівняність і точність. Разом із тим на сучасному етапі розвитку економіки й удосконалення управління цього виявляється недостатньо, оскільки інформація повинна також служити основою для планування, прогнозування, аналізу, контролю, тобто задовольняти потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Підвищення вимог до бухгалтерської інформації об'єктивно вимагає модифікації функціональної спрямованості бухгалтерського обліку, трансформації його з інструменту фіксації господарської діяльності в інструмент удосконалення господарської політики організації, використання міжнародних норм і стандартів.

На думку вітчизняних науковців, під організацією бухгалтерського обліку слід розуміти систему заходів, спрямовану на раціональне поєднання форм, засобів, методів та прийомів побудови бухгалтерського обліку з метою формування достовірної та повної інформації про господарську діяльність організації.

Організація бухгалтерського обліку є важливим елементом ефективного функціонування підприємства. Інформаційне забезпечення системи управління має місце на всіх етапах організаційної системи бухгалтерського обліку та є його невід'ємною частиною. Відповідно до економічної сутності, організація – «сукупність процесів або дій, що зумовлюють об'єднання елементів у ціле, а ціле завжди більше від суми його складників (...) це особлива організуюча сила» [1, с. 644–645].

Концептуальні засади організації бухгалтерського обліку визначають такі її елементи: форми бухгалтерського обліку; принципи бухгалтерського обліку; підсистеми бухгалтерського обліку; організаційна структура бухгалтерії; техніка та технологія бухгалтерського обліку; облікова політика підприємства; система внутрішнього контролю.

Сучасні форми бухгалтерського обліку розрізняються сукупністю облікових реєстрів та засобом відображення у них господарських операцій. Об'єднує форми бухгалтерського обліку оформлення всіх господарських операцій первинними документами та відображення їх в облікових реєстрах. На вибір підприємством форми бухгалтерського обліку впливають різні чинники: масштаби діяльності підприємства, ступінь автоматизації облікового процесу та ін.

Управління системою бухгалтерського обліку спрямоване на систему збору, накопичення, узагальнення, обробки інформації з метою реалізації цілей цієї системи. Залежно від інтересів користувачів інформації у загальній системі бухгалтерського обліку традиційно виділяють його підсистеми: фінансовий облік, податковий облік та управлінський облік. Усі ці види обліку спираються на одну базу первинних даних, але представляють різну їх інтерпретацію і кінцеву інформацію. У процесі еволюційного розвитку інформаційного середовища виникають якісно нові підсистеми сучасного бухгалтерського обліку, що доповнюють традиційні його види: стратегічний, екологічний, соціальний, інноваційний та ін.

Стратегічний облік – це розділ управлінського обліку, який забезпечує інформацією прийняття стратегічних управлінських рішень, це об'єднання управлінського обліку із системою фінансової звітності, яка спрямована на прийняття стратегічних рішень. Стратегічний облік приймає до уваги зовнішні чинники макросередовища, базується на стратегіях, котрі розробляються підприємством [3]. Тобто стратегічний облік є не новим напрямом обліку, а більш досконалою моделлю розвитку управлінського обліку. Метод стратегічного обліку складається з таких елементів, як звітність, оцінка, групування, планування, аналіз, контроль [4]. Кожний елемент впливає на об'єкт обліку не ізольовано, а в системі організації внутрішніх зв'язків, які спрямовані на досягнення цілей стратегічного управління.

Екологічний облік – це широке поняття, яке надає екологічну інформацію як внутрішнім, так і зовнішнім

користувачам. Екологічний облік складається з трьох частин: глобального, національного та корпоративного екологічного обліку. Корпоративний екологічний облік розподіляють на екологічний управлінський та екологічний фінансовий облік. Корпоративний екологічний облік відображає екологічні витрати компанії. Метою екологічного обліку є створення, оновлення інформаційної бази, що дає змогу оцінити ефективність природоохоронних заходів підприємства за період і виявити їхній вплив на фінансову діяльність підприємств.

Соціальний облік – новий напрям у бухгалтерському обліку, який дає змогу кожен окремий факт господарської діяльності підприємства зіставити із соціальними потребами суспільства. Нині соціальний облік виступає не окремим видом обліку, а скоріше розширює межі традиційного бухгалтерського обліку з метою деталізації показників бухгалтерської звітності в інтересах користувачів, а також із концентрацією уваги на облік соціальних витрат для прийняття управлінських рішень щодо впливу діяльності підприємства на суспільство. Напрямок цього обліку – концентрація уваги на облік соціальних витрат, основна частина яких пов'язана з екологією, цим він схожий з екологічним обліком.

Інноваційний облік передбачає формування інформації про інноваційну діяльність та інноваційний потенціал підприємства для прийняття управлінських рішень. В умовах конкурентної боротьби інноваційна діяльність підприємства є важливим інструментом зміцнення їх положення на ринку. Для управління інноваційними процесами, оцінки їх ефективності необхідна достовірна і своєчасна інформація, тому необхідно розробляти питання обліку інновацій. Сьогодні не розроблено бухгалтерські рахунки й інші облікові реєстри для висвітлення інноваційної діяльності. До об'єктів інноваційного обліку можна віднести: витрати на розвиток людського капіталу підприємства, що реалізує завдання інноваційної діяльності; інформаційні витрати, на інноваційну діяльність; витрати на підготовку правовстановлюючої документації; витрати на придбання або оренду необоротних активів тощо.

Зміна методології бухгалтерського обліку протікає під впливом міжнародних стандартів та інтеграції у світову спільноту. Головним досягненням сучасного бухгалтерського обліку є регулювання облікової методології, яке проходить шляхом видання нормативних документів на основі професійного досвіду і суджень.

Механізм організації бухгалтерського обліку на підприємстві містить такі основні елементи:

1. Формування організаційної структури бухгалтерії і розроблення організаційно-розпорядчої документації (посадових інструкцій працівників бухгалтерії, положення про бухгалтерську службу). Керівник підприємства здійснює вибір осіб, відповідальних за раціональне ведення бухгалтерського обліку: штатний бухгалтер, спеціалізована організація або самостійне ведення бухгалтерського обліку. Загальна глобалізація і стрімкий розвиток бізнес-сегменту економіки породили такі види фінансових послуг, як аутсорсинг та аутстафінг. Для прийняття оптимального рішення щодо формування організаційної структури бухгалтерії необхідно проаналізувати поточний фінансовий стан підприємства, його позицію на ринку, конкурентне середовище, визначити мету й стратегію його розвитку на перспективу.

2. Основою організації бухгалтерського обліку на підприємстві є технологія обробки інформації, тобто порядок виконуваних дій із відображення у бухгалтерському обліку господарських операцій підприємства за допомогою реєстрації, обробки і накопичення облікових даних для формування фінансової звітності підприємства. В основу технології обробки облікової інформації включено документування господарських операцій, план рахунків бухгалтерського обліку, форми застосовуваних облікових реєстрів.

В умовах глобальної автоматизації облікового процесу та підвищення вимог до ефективності системи бухгалтерського обліку, на нашу думку, доцільно застосувати автоматизовану форму обліку. Програмні продукти, що використовуються бухгалтерією, містять також необхідну нормативно-законодавчу інформацію, довідкові документи, що стосуються організації бухгалтерського обліку, різні розрахункові калькулятори, календарі сплати податків та ін. Різні конфігурації програмного забезпечення дають змогу працювати з різними планами рахунків, формувати різні бази даних, організувати синтетичний і багаторівневий аналітичний облік.

Значну роль в організації облікового процесу на підприємстві відіграє налагодження оптимальної схеми документального руху (графіку документообігу), ключовими характеристиками якої є стабільність роботи бухгалтерії, рівномірність і своєчасність руху первинних документів, а також оперативність їх обробки.

3. Облікова політика підприємства становить основу всієї системи бухгалтерського обліку. Потреба в розробленні облікової політики підприємства і створення наказу про облікову політику виникла після набрання чинності Закону про бухгалтерський облік та Положень бухгалтерського обліку. Розроблення ефективної облікової політики базується на зв'язку з функціями управління і вимагає обґрунтованого підходу до її формування. Облікова політика підприємства є важливим інструментом, завдяки якому існує можливість оптимального поєднання державного регулювання і власної ініціативи підприємства в питаннях ведення та організації бухгалтерського обліку. За умови формування ефективної системи бухгалтерського обліку немає необхідності в створенні системи внутрішнього контролю. Підприємства використовують основні бухгалтерські оцінки та судження під час застосування облікової політики. Підприємства роблять оцінки та припущення, які впливають на суми активів та зобов'язань, що відображаються у фінансовій звітності. Розрахунки та судження постійно оцінюються та базуються на попередньому досвіді керівництва та інших факторах, у тому числі на очікуваннях щодо майбутніх подій, які вважаються обґрунтованими за існуючих обставин. Окрім суджень, які передбачають облікові оцінки, керівництво підприємства використовує професійне судження під час застосування облікової політики. Професійні судження, які мають найбільш суттєвий вплив на суми, що відображаються у фінансовій звітності, та оцінки, результатом яких можуть бути значні коригування балансової вартості активів та зобов'язань, включають справедливую вартість основних засобів та зобов'язань із пенсійного забезпечення та інші винагороди працівникам [3].

4. Система внутрішнього контролю підприємства спрямована на забезпечення надійності звітності, від-

повідності діяльності нормативно-правових актів підприємства, збереження власності, поліпшення побудови системи облікового процесу. Ефективність системи внутрішнього контролю визначається ступенем мінімізації ризиків господарської діяльності підприємства і зводиться до внутрішнього аудиту або безпосередньо облікового процесу. Ефективна система внутрішнього контролю організації повинна включати такі елементи: кадрову політику; розподіл службових обов'язків; санкціонування операцій; документування господарських операцій та їх облік; забезпечення збереження майна; проведення періодичних перевірок.

Дуже важливими у роботі бухгалтерії є організація робочого місця (створення АРМ), дотримання нормального трудового режиму, вироблення стилю роботи керівника облікової служби. Праця облікового апарату повинна базуватися на науковій основі, яка передбачає:

- розподіл і кооперацію праці (спеціалізація функцій окремих виконавців);
- нормування облікової праці;
- регламентацію завдань, функцій і обов'язків окремих працівників;
- стандартизацію бухгалтерського обліку (облікового процесу і працівників апарату);
- використання передового досвіду (вітчизняного та зарубіжного).

Робоче місце кожного облікового працівника повинно бути організованим з урахуванням специфіки виконуваної ним облікової роботи, фізичних та психологічних можливостей. Дуже важливою передумовою оптимізації рухів бухгалтера-оператора є наявність меню-списку можливої файлової системи, подібних позначок облікових номенклатур, спеціальних програмних засобів для управління файлами. Слід урахувати параметри умов праці:

- освітлення;
- теплозабезпеченість;
- рух повітряного середовища;
- інтелектуальне навантаження;
- зорове навантаження;
- рівень чисельності людей у колективі бухгалтерії та її окремих підрозділах.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, вивчивши механізм організації бухгалтерського обліку на підприємстві, можна зробити висновок, що до напрямів удосконалення бухгалтерського обліку слід віднести розвиток теоретичних концепцій і розроблення нормативно-правового та методичного забезпечення облікового процесу. Розвиток теоретичних концепцій має відбуватися поряд зі зміною ролі держави у визначенні принципів і правил ведення бухгалтерського обліку, тобто необхідно здійснювати інституційні реформи з урахуванням глобалізаційних процесів.

Процес глобалізації, безсумнівно, позначився на організації облікового процесу: породив нові ризики, створив нові проблеми, які визначають необхідність пошуку зовсім нових теоретичних і методологічних розробок, а також розвиток існуючих та створення нових сучасних концепцій бухгалтерського обліку.

Подальший розвиток і вдосконалення організації бухгалтерського обліку на підприємстві необхідно здійснювати за такими напрямами:

- підвищення якості формування інформації в бухгалтерському обліку;

- створення умов для застосування МСФЗ;
- посилення контролю над достовірністю та якістю бухгалтерської звітності;
- безперервне підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за організацію і ведення бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на підприємстві;
- подолання інституційних протиріччя у принципах формування фінансової звітності відповідно до національних і міжнародних стандартів;
- забезпечення професійної підготовки бухгалтерів і користувачів звітності у сфері МСФЗ.

Розвиток і вдосконалення організації бухгалтерського обліку за цими напрямками дасть змогу формувати звітність, що відрізняється високою значимістю та інформативністю для користувачів, відкриє можливість інтеграції в міжнародний ринок капіталу та сприятиме підвищенню професійного рівня бухгалтерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна енциклопедія. Київ : Академія, 2001. 504 с.
2. Голов С. Ф. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ, 2011. 31 с.
3. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник ; 3-є вид. Київ : Лібра, 2006. 704 с.
4. Пушкар М. С. Креативный учёт (создание информации для менеджеров) : монография. Тернополь : Карт-бланш, 2006. 334 с.

5. Кузьмінський Р. Реформування бухгалтерського обліку. *Актуальні проблеми бухгалтерського обліку. Фінанси України*. 2006. № 8. С. 59–63.

6. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник. Житомир : Рута, 2002. 592 с.

7. Озеран А. В. Стан та напрями регулювання бухгалтерського обліку і звітності в Україні. *Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління* : мат. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : ЛКА, 2011. С. 316–319.

REFERENCES

1. Mochernyi, S. V. (Ed.) (2001), *Economic encyclopedia*, Akademia, Kyiv, Ukraine.
2. Holov, S. F. (2011), *Current state and prospects of accounting development in Ukraine*. Extended abstract of doctor's thesis, KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Holov, S. F. (2006), *Managerial Accounting* (3rd ed.), Libra, Kyiv, Ukraine.
4. Pushkar, M. S. (2006), *Creative accounting (creating information for managers)*, Kart-blansh, Ternopol, Ukraine.
5. Kuzminskyi, R. (2006), "Accounting reform", *Finansy Ukrainy*, № 8, s. 59–63.
6. Butynets, F. F. (2002), *Organization of accounting*. Ruta. Zhytomyr. Ukraine.
7. Ozeran, A. V. (2011), *Status and directions of regulation of accounting and reporting in Ukraine*. *Stan, problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu i kontroliu u konteksti suchasnykh kontseptsii upravlinnia*: materialy VI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, LKA, Lviv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09 березня 2021 р.